

új alakú csengőt szerelt kerékpárjára. Egyik nap hazajövet néhány kalotaszegi bivalyos szekeresrel találkozott. Egyikük az új alakú csengőre mutatva, azt kérdezte tőle: *Csengő ez vagy pedig olyan visító?* Fiam kérdezősködésére kitünt, hogy az utóbbin *szirénát* értett. Én annyira találónak, jellemzőnek tartom a szirénának ezt az új elnevezését, hogy véleményem szerint nyugodtan helyettesíthetjük, sőt kell helyettesítenünk ezzel a régi idegen szót. Annál is inkább elhagyhatjuk azt, mert a névtelen kalotaszegi „nyelvész” szóalkotása teljesen szabályos.

Kosztolányi Dezső—Kaesz Sándor (Anyanyelvünk. Brassó, 1934. 160. l.) a *sziréna* helyettesítésére a *gőzsíp*, *tülök* szavakat ajánlja. Amde a *gőzsíp* csupán a gyári szirénákra illik reá, a gépkocsik szirénáira ellenben magától értetődőleg nem. A *tülök* viszont — bár a szó valóban hangszolgáltatató eszköz is jelöl — mégis egészen más hangú: mélyen bűgő hangja teljesen elüt a szirénák ijesztően magas és visító hangjától.

Ferenczi Sándor.

A határozatlan névelő hiányzik.

A határozatlan névelő használatában mostanság mintha kevesebb hibát ejtenének az emberek. Különösen megritkult az ilyen csúf idegenszerűség (de mint látható, még mindig akad): ...ez az új magatartás egyszersmind *egy* forradalmi magatartás is (egyik folyóiratunkból). Itt fölösleges az *egy* névelő, mert nem valamilyen határozatlan magatartásról van szó, nem a sok lehetséges forradalmi magatartás közül egyről, amely pontosabban nem határozható meg, vagy amelyet az író nem akar meghatározni, hanem általában van szó forradalmi magatartásról, amilyen rendszeren lenni szokott.

De tulajdonképpen nem is erről akarok beszélni, nem az *egy* fölösleges használatáról akarok panaszkodni, hanem éppen ellenkezőleg, a hiányáról.

Minden nyelvművelő könyv felsorolja azokat az eseteket, amikor a határozatlan névelő használata nem idegenszerű (eddig leginkább ez ellen kellett küzdeni), ezek között vannak olyan esetek is, amikor éppen elhagyása hiba. Hiszen csaknem úgy áll a dolog, hogy amikor a határozatlan névelő használata helyes, akkor mellőzése helytelen. Szabó T. Attila tavaly az Erdélyi Múzeumban tárgyalta meg részletesen ezt a kérdést (Sok az *egy*, de gyakran kevés is. Erd. Múz. XLIII: 1938. 178—184. l.), az idén is olvasható tőle az esetek rövid felsorolása az Erdélyi Iskolában (A nyelvművelés időszaki kérdései. Erd. Isk. VI: 1938/39. 55. l. és különnyomat 8. l.), de — úgy látszik — nem mindenben van foganatja.

Amikor az *egy* határozatlan névelő pontosabban meg nem határozott *mennyiséget*, *mértéket* jelentő kifejezés előtt áll, akkor nem hagyható el. Ezzel a hibával mostanában mind gyakrabban találkozhatunk, azért teszém ismét szóvá. Jobban meg fogja világítani a kérdést, ha egy néhány példán szemléltetem. Japán bombázza Kína nyílt városait, ...rombadöntött *sereg* külvárost (Ellenzék, 1938. VI. 16.), helyesen: *egy sereg külvárost*. — *Darabig* még beszélgettünk, aztán elváltunk (Karinthy Frigyes: Hasműtét, 68. l.), helyesen: *Egy darabig beszélgettünk*. — Ez az esős hét *kis* köhögést idézett elő (Du Gard-Hevesi: Egy lélek története, II. 213. l.), helyesen: *egy kis köhögést* — Az egyik sarokban *csomó* szárított vakondbőr (Pourtales-Kőszegi: A csodálatos halászat, 103. l.), helyesen: *egy csomó vakondbőr*. — Így beszélünk *egy halom* gyümölcsről, *egy rakás* gyerekről, *egy marék* kukoricáról, *egy nyaláb* rózsáról, *egy kötés* szalmáról, *egy fogás* kenderről, *egy kevés* dohányról, *egy pár* krajcárról stb.

Ide sorolandók az ilyenek is: Apám *árva* hangot nem szólt (Ellenzék, 1939. IV. 16. a Bibó Lajos elbeszélésében), helyesen: *egy árva* hangot. — Paul *szelet* papírt húzott elő zsebéből (Pourtalès-Kőszegi: A csodálatos halászat, 123. l.), helyesen *egy szelet papírt*. — Az egész *ület* taplót sem ér (hallomásból), helyesen: *egy ütet taplót*. — Ezekben a mondatokban a jelzők (árva, szelet, ütet) látszatos határozottságuk ellenére szintén *határozatlan mennyiséget* akarnak jelölni. Így mondunk *egy falat* kenyeret, *egy szál* virágot, *egy szikra* jóakaratot, *egy csepp* türelmet, *egy csipet* sót stb.

Az előbbivel rokon eset és szintén nem hagyható el a határozatlan névelő, amikor nem bizonytalan mennyiséget akarunk kifejezni, hanem *egyetlen mozzanatot*, amikor a határozatlan névelő jelentése az *egy számnévhez* (még az előző eseteknél is jobban) közeledik, de természetesen nem nyomatékos. Például: Attól féltek, hogy a végrehajtót *szempillantás alatt* végrehajtják (Nyirő József: Uz Bence, 145. l.), helyesen: *egy szempillantás alatt*. — T. korvettkapitány... *pillanatra* elfeledte, hogy tengerésztiiszthez háborúban nem illik az érzelem (Thiess-Salgó: Csuzima, 351. l.), helyesen: *egy pillanatra elfeledte*. — Hasonlók ezek: *egy ugrással* ott termett, *egy dobbantással* elijesztette, *egy rántással* leszakította, *egy nyomintásra* megindult a gép, *egy csapással* leterítette stb.

Sajátságos, hogy határozott időszakaszt jelentő szavak előtt is ott kell állania az *egy* névelőnek, nemcsak a szempillantás és pillanat szavak előtt; ezek ma voltaképpen nem annyira a cselekvésnek egyetlen mozzanatát jelentik, hanem csak igen rövid, de pontosabban meg nem határozott időtartamot. Lássunk egynéhány példát. *Másodperc alatt* egész terv épült fel az agyában (Du Gard-Benedek: A Thibault-család, I. 150. l.), helyesen *Egy másodperc alatt*. — *Percig* sem maradok (Nyirő József: Madéfalvi veszedelem, I. 19. l.), helyesen: *Egy percig sem*. — A fának dölve talán *óráig* is elálldogált (ugyanott), helyesen: *egy óráig is*. — P. *teljes esztendő*t töltött a kórházban (Pourtalès-Kőszegi: A csodálatos halászat, 352. l.), helyesen: *egy teljes esztendő*t. — A párizsi magyar írókat legalább *évtizeddel* megelőzve (Brassói Lapok, 1939. VI. 12), helyesen: *egy évtizeddel*. — Épigy névelővel helyesek ezek is: *egy negyedóra mulva*, *egy félóra óta*, *egy évszázad leforgása alatt*, *egy évezred tanúsága szerint*, *egy emberöltő alatt*. Ezek mind olyan szólások, fordulatok, melyek nem fejeznek ki igazán szabatos időt, hiában van ott a pere, óra, esztendő stb. szó.

Végül legtöbbször nem marad el az *egy* határozatlan névelő a *-nyi* képzős mértéket jelentő számnevek előtt sem. Tegnap dél óta *falásnyi étel* nem ment le a torkán (Szentimrei Jenő: Ferenc tekintetes úr, 147. l.), helyesebben: *egy falásnyi étel*. Azt mondjuk például: kérek *egy késhegynyi* sót, *egy szemernyi* igazad sincsen, ebből nem engedek *egy jottányit* sem, *egy parányi* cukor is kell belé, *egy mákszemnyi* folt sincsen rajta stb. Jellemző, hogy ezek a kifejezések mind valaminek a kis fokát, mértékét jelölik. Találkozunk azonban névelő nélküli adatokkal is. Beszélünk *anyányi* lúdról, *diónyi* daganatról, *öklönyi* hólabdáról, *lepedőnyi* falragasról stb. Ezekben viszont a nagyságot akarjuk hangsúlyozni. A költői nyelv az előbbi esetben is elhagyja néha a névelőt. Így Arany János a Toldi első versszakában: Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben, Nincs *tenyérnyi* zöld hely nagy határ mezőben; Kiss József a Simon Judit első szakaszában: Kis deszkakoporsó — alig-alig *rőfnyi*. A prózai nyelv mind a két esetben megkivánná az *egy* névelőt.

Ne hagyjuk hát cserben a határozatlan névelőt!

Brüll Emánuel.